

ριέρως ἡμῶν διαλεγόμενοις ἐπιστομίζειν, καὶ ἀτο-
κωτέροις ἀντερωτήμασι (61) λύειν τὴν ἀτοπίαν
τῶν ἐρωτήσεων. Ἐσμὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς σοφοὶ τὰ
μάταια ἔστιν ὅτε, ἵνα τὰ τῆς ἀφροσύνης καυχῆ-
σώμεθα. Ὅτε δὲ ἐρωτήσιν ὁρᾷ λογισμοῦ δεομένην,
τοῖς οὐκ ἀπαξιῶ τοὺς ἐρωτῶντας συνετῶν ἀποκρί-
σεων.

Γ. Τὸ ἐρώτημα, ὃ ἐρώτησας, τοῦτο ἀφροσύνην
τιμῶν μοι δοκεῖ, καὶ ἀπόκρισιν ἀπαιτεῖν φιλόανθρω-
πον· ἀφροσύνην, περὶ ἣν ὁρῶ τοὺς πολλοὺς κακῶς
δακρυμένους, καὶ τὸν νόμον αὐτῶν ἀνίσουν, καὶ ἀνώ-
μαλον. Τί δὴ ποτε γὰρ, τὸ μὲν θῆλυ ἐκόλασαν, τὸ δὲ
ἄρρεν ἐπέτρεψαν (62); Καὶ γυνὴ μὲν κακῶς βουλευ-
σαμένη περὶ κοίτην (63) ἀνδρὸς μοιχᾶται, καὶ πικρὰ
ἐπευθεν τὰ τῶν νόμων ἐπιτίμια· ἀνὴρ δὲ καταπορ-
νεύων γυναικὸς, ἀνεύθυνος; Οὐ δέχομαι ταύτην τὴν
νομοθεσίαν, οὐκ ἐπαινῶ τὴν συνθήθειαν. Ἄνδρες ἦσαν
οἱ νομοθετοῦντες, διὰ τοῦτο κατὰ γυναικῶν ἡ νομο-
θεσία· ἐπεὶ καὶ τοῖς πατράσιν ὕπ' ἐξουσίαν δεδωκεται
τὰ τέκνα, τὸ δὲ ἀσθενέστερον (64), ἀθεράπευτον
ἔασαν. Θεὸς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ, *Τίμα τὸν πατέρα*
σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἧτις ἔστιν ἐντολὴ πρώτη,
ἵνα εὐ σοι γένηται, ἐν ἐπαγγελίαις (65) κειμένη.
Καὶ, *Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ*
τελευτάτω. Ὁμοίως καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐτίμησε (66),
καὶ τὸ κατὸν ἐκόλασεν. Καὶ, *Εὐλογία πατρὸς στη-
ρίζει οἶκους τέκνων· κατὰρα δὲ μητρὸς ἐκρίζῃ*
θεμέλια. Ὅρατε τὸ ἴσον τῆς νομοθεσίας. Εἰς ποιη-
τῆς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, εἰς χυῖς ἀμφοτέροι (67),
εἰκὼν μία, νόμος εἷς, θάνατος εἷς, ἀνάστασις μία.
Ὁμοίως ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγόναμεν· ἐν χρέος
παρὰ τῶν τέκνων τοῖς γονεῦσιν (68) ὀφείλεται.

Unus viri et mulieris Creator, pulvis unus uterque,
Æque ex viro et muliere procreati sumus: unum idemque
parentibus debitum filii persolvendum ha-

lent.
Ζ. Πῶς οὖν σὺ ἀφροσύνην μὲν ἀπαιτεῖς, οὐκ
ἀντισφύρεις δέ; πῶς, ὃ μὴ δίδως, αἰτεῖς; πῶς
ὁμότιμον σῶμα ὦν, ἀνίσως (69) νομοθετεῖς; Εἰ δὲ τὰ
χείρω σκοπεῖς· ἤμαρτεν ἡ γυνὴ, τοῦτο καὶ ὁ Ἀδάμ·
ἀμφοτέρους ὁ ἕρως ἠπάτησεν. Οὐ τὸ μὲν ἀσθενέστε-
ρον εὐρέθη, τὸ δὲ ἰσχυρότερον. Ἀλλὰ τὰ βελτίω λο-
γίζῃ; ἀμφοτέρους σώζει Χριστὸς τοῖς πάθεσιν. Ὑπὲρ
ἀνδρὸς σάραξ ἐγένετο; τοῦτο καὶ ὑπὲρ γυναικὸς.
Ὑπὲρ ἀνδρὸς ἀπέθανε; καὶ ἡ γυνὴ τῷ θανάτῳ σώ-
ζεται. Ἐκ σπέρματος Δαυὶδ ὀνομάζεται· τιμᾶσθαι
ἴσως οἶει τὸν ἄνδρα; ἀλλὰ καὶ ἐκ Παρθένου γεν-
νάται, τοῦτο καὶ ὑπὲρ γυναικῶν. Ἐσονται μὲν οὖν

⁶¹ Exod. xx, 12. ⁶² Ephes. vi, 2. ⁶³ Exod. cxi, 17.

(61) Ἀντερωτήμασι. Reg. b et Or. 1, ἐρωτή-
μασι.

(62) Ἐκόλασαν ... ἐπέτρεψαν. Sic Coisl. 1. in
ed., ἐκόλασε ... ἐπέτρεψε. Hic observandum, Gre-
gorium loqui de civili Romanorum lege. Unde Hiero-
nymus epist. 30, ait: « Aliæ sunt leges Cæsarium,
aliæ Christi. Aliud Papinianus, aliud Christus no-
mæ præcipit. Apud illos viris impudicitie frena la-
xantur; apud nos quod non licet feminis, æque non
licet viris, et eadem servitus pari conditione cen-
sentur. »

(63) Κοίτην. Coisl. 1 et Or. 1, κοίτης.

A disputatione nos lacessunt, comprimere, quæstio-
numque absurditatem absurdioribus interrogatio-
nibus solvere licet. Nam ipsi quoque interdum in
rebus vanis sciti atque ingeniosi sumus: ut in his,
quæ sunt insipientiæ, glorier. At cum quæstionem
ratiocinatione ac judicio indigentem videt, tum eos,
a quibus interrogatur, prudenti responso nequaquam
indignos censet.

VI. Quæstio hæc, inquit, quam proposuisti, ad
pudicitie cultum et honorem spectare mihi videtur,
responsionemque humanam et commodam postu-
lare. Circa hanc enim perosque male affectos cerno,
ac legem eorum iniquam, nec sibi constantem. Quid
enim causæ fuit, cur mulierem coercerent, marito
contra indulgerent, eumque liberum relinquerent?
Et mulier quidem, quæ improbum consilium adver-
sus viri sui cubile susceperit, adulterii piaculo con-
stringatur, acerbissimisque legum pœnis excrucie-
tur; vir autem, qui fidem uxori datam per adulle-
rium violaverit, nulli supplicio obnoxius sit? Hanc
legem haudquaquam probo, hanc consuetudinem
minime laudo. Viri erant, qui hanc legem sanxe-
runt, ac propterea adversus mulieres lata est; quan-
doquidem et filios paternæ potestati subjecerunt,
infirmiorem sexum incultum atque incuratum reli-
querunt. Ac Deus non sic; verum: *Honora patrem*
*tuum et matrem tuam, ut bene tibi sit*⁶⁷, quod est pri-
mum mandatum, in pollicitationibus situm⁶⁸. Et:
*Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*⁶⁹.
Æque, et virtuti honorem ac præmia, et sceleri
pœnam constituit. Item alio loco: *Benedictio patris*
firmat domos filiorum; maledictio autem matris era-
*dicat fundamenta*⁷⁰. Legis æquabilitatem videtis.
imago una, lex una, mors una, resurrectio una.
idemque parentibus debitum filii persolvendum ha-

650 VII. Qua igitur fronte pudicitiam exigis,
quam ipse vicissim non præstas? Quomodo, quod
non das, petis? Quomodo corpori pari honore præ-
dito, imparem legem statuis? Si deteriora expen-
dis: peccavit mulier; eodem quoque modo *Adam*
peccavit: utrumque serpens decepit atque in frau-
dem impulit⁶¹. Non altera infirmior inventa est,
alter fortior. At meliora consideras? Utrumque
Christus passione sua salute donavit. Pro viro caro
factus est? Pro muliere item. Pro viro mortem sub-
iit? Ipsius item morte mulieri salus parta est. At
ex semine David nominatur⁶², atque hinc forsitan

⁶⁰ Eccli. iii, 11. ⁶¹ Gen. iii, 6 sqq. ⁶² Rom. i, 3.

(64) Τὸ δὲ ἀσθενέστερον. Nonnulli, τὸ δ' ἀσθε-
νές.

(65) Ἐν ἐπαγγελίαις. In quibusdam, ἐν ἐπαγγε-
λίαις.

(66) Ἐτίμησε. Duo Colb. et Coisl. 1, ἐπήνεσε,
« laudes constituit. »

(67) Ἀμφοτέροι. Coisl. 1, ἀμφοτέροις.

(68) Γονεῦσι. Or. 1, γεινομένοις [i. γειναμένοις].
In quibusdam, γινομένοις et γεννήσασσι. In aliis ad
marginem, γεννησάμενοις.

(69) Ἀνίσως. Sic duo Regg. et Or. 1. In ed.,
ἀνίσω.

viros honore præferri colligis? Audio, sed ex Virgine quoque nascitur⁴³, quod et pro mulieribus valet. *Erunt igitur, inquit, duo in carne una*⁴⁴: proinde caro, quæ una est, æqualem honorem habeat. Jam vero Paulus exemplo quoque castitatem velut lege præscribit. Quo tandem modo, et qua ratione? *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia*⁴⁵. Pulchrum est mulieri Christum per virum revereri: pulchrum quoque viro Ecclesiam per uxorem non aspernari. *Mulier, inquit, ut virum timeat*⁴⁶, quippe et Christum. At vir etiam, ut uxorem foveat atque complectatur⁴⁷; nam

sus et accuratius expendamus.

VIII. *Mulge lac, ait ille, ei erit butyrum*⁴⁸: sedulo exquire, et fortasse in iis succulentius aliquid invenies. Hoc enim sermone secundas nuptias mihi dissuadere videtur. Si enim duo Christi sunt, duo quoque viri sint, et duæ uxores: si autem unus Christus, unum Ecclesiæ caput, una etiam caro sit, secunda autem respuatur. Quod si secundam prohibeat, de tertia quid dicendum est? Primum lex est, secundum venia et indulgentia, tertium iniquitas. Qui autem hunc numerum excedit, porcinius plane est, utpote ne multa quidem vitii exempla habens. Enimvero lex omnes ob causas libellum dat repudii. At Christus non ob omnes, sed ab impudica tantum et adultera uxore viro separari permittit: reliquis autem omnibus in rebus animi æquitate ac patientia uti jubet. Ergo impudicam quidem, quia genus corrumpit et adulterat, expellamus: cætera autem omnia patienter et moderate ac sapienter **651** feramus; aut, ut rectius loquar, sapienter et moderate ferte, quicumque matrimonii jugum subiistis. Si illitos fuco et cerusa colores et pigmenta perspexeris, eam hoc ornatu spolia: si procacem et petulantem linguam, coerce: si meretricium risum, verecundiam et gravitatem compone: si sumptum aut potum immodicum, contrahe: si intempestivos progressus, domi cohibe: si oculum elatum et vagum, reprime. At eam ne temere a te divellas et abstrahas. Incertum est, utra pars in discrimine versetur, eane, quæ secat, an ea quæ secatur. *Fons aquæ, ait ille, sit tibi proprius: nec ullus extraneus tecum sit particeps*⁴⁹. Et: *Pullus*

οι δύο, φησιν, εις σάρκα μια· και η μια (70-71) σάρξ έχετω το όμότιμον. Παύλος δέ και τῷ υποδείγματι την σωφροσύνην νομοθετεῖ. Πῶς, και τίνα τρέπον; Τό μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δέ λέγω εις Χριστόν και εις τήν (72) Ἐκκλησίαν. Καλόν τῆ γυναικι Χριστόν αιδεῖσθαι διὰ τοῦ ἀνδρός· καλόν και τῷ ἀνδρὶ τήν Ἐκκλησίαν μὴ ἀτιμάζειν διὰ τῆς γυναικός. Ἡ γυνή, φησιν, ἵνα φοβῆται τὸν ἀνδρα· και Χριστόν γάρ. Ἀλλά και ὁ ἀνὴρ, ἵνα περιέπῃ τήν γυναῖκα· και γάρ Χριστός τήν Ἐκκλησίαν. Μᾶλλον δ' ἐτι (73) και προσφιλοπονήσωμεν τῷ ῥητῷ.

et Christus Ecclesiam. Quin etiam hæc verba studio-

H. *Ἀμελγε γάλα, και ἔσται βούτυρον· ἐξέταξεν και τυχόν ἄν εὐροις τι ἐν αὐτῷ τροφιμώτερον. Δοκεῖ μοι γάρ (74) παρατεῖσθαι τήν διγαμίαν ἐνταῦθα ὁ λόγος. Εἰ μὲν γάρ δύο Χριστοί, δύο και ἄνδρες, δύο και γυναῖκες· εἰ δέ εις Χριστός, μία κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας, και μία σάρξ· ἡ δευτέρα δέ ἀποπτύεσθω. Τὸ δεύτερον δέ ἄν κωλύσῃ, τοῦ τρίτου τίς λόγος; Τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία. Ὁ δέ ὑπὲρ τοῦτο, χοιρώδης (75), οἷος οὐδὲ πολλά ἔχων τῆς κακίας τὰ παραδείγματα. Ὁ μὲν νόμος κατὰ πᾶσαν αἰτίαν τὸ ἀποστάσιον δίδωσι· Χριστός δέ οὐ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν· ἀλλά συγχωρεῖ μὲν μόνον χωρίζεσθαι τῆς πόρνης, τὰ δέ ἄλλα πάντα φιλοσοφεῖν κελεύει. Και τήν πόρνην, ὅτι νοθεύει τὸ γένος· τὰ δ' ἄλλα πάντα (76) καρτερωμέναι και φιλοσοφῶμεν· μᾶλλον δέ καρτερεῖται και φιλοσοφεῖται, ὅσοι τὸν τοῦ γάμου ζυγόν ἐδέξασθε. Ἐὰν ἐπιγραφᾶς Ἰδης ἡ ὑπογραφᾶς (77), ἀποκόσμησον· κἂν γλώσσαν προπετῆ, σιφρόνισον· ἂν γέλωτα πορνικόν, κατηφῆ ποιήσον· ἂν σαπάνην, ἡ ποτὸν ἀμετρον (78), σύστειλον· ἂν προόδους ἀκαίρους, πέδησον· ἂν ὀφθαλμὸν μετέωρον, κόλασον. Μὴ τέμης δέ προπετῶς, μὴ (79) χωρίσῃς. Ἄθλον, τι κινδυνεύει (80), τὸ τέμνον, ἡ τὸ τεμνόμενον. Ἡ πηγὴ, φησὶ, τοῦ ὕδατος ἔστω σοι ἰδία, και μηδεὶς ἀλλότριος μετασχέτω σοι· και, Πῶλος σῶν χαρίτων, και ἔλαφος σῆς φιλίας ὀμιλεῖτω σοι. Σὺ τοίνυν μὴ γίνου ποταμὸς ἀλλότριος, μηδὲ ἄλλαις ἀρέσκειν σπούδαζε μᾶλλον, ἢ τῆ σῆ γυναικί. Εἰ δέ ἀλλαχοῦ φέρῃ, και τῷ σῷ μέλει (81) νομοθετεῖς τήν ἀσέλγειαν. Οὕτω μὲν ὁ Σωτὴρ.*

⁴³ Matth. 1, 23. ⁴⁴ Gen. 11, 24. ⁴⁵ Ephes. v, 32.

v, 17.

(70-71) *Ἡ μια*. Comb. legit, et *μία*, « si una caro, eundem sortiaturo honorem. »

(72) *Και εις τήν*. Sic sacer textus, Reg. om, Comb., etc. Deest εις in ed.

(73) *Μᾶλλον δ' ἐτι*. Reg. b, Or. 1, μᾶλλον δέ τι.

(74) *Δοκεῖ μοι γάρ*, etc. Sic Coisl. 1, Gabr., etc. Deest γάρ in ed. Cæterum ex hoc contextu nullatenus concludendum, secundas nuptias a Gregorio prorsus damnari. Quamvis enim Ecclesia Græca sese severiorem hac in re, quam Latina, præbuerit, secundas tamen nuptias non omnino prohibuit. Quod quidem manifestum est ex his Chrysostomi verbis, *Homil. xiv* in primam ad Timoth. Epist.: « Cur incitat et admonet (Ecclesia), ne ad secundas nuptias transeant? Num rem hanc damnavit? Nequaquam. Hoc enim hæreticorum est. »

⁴⁶ ibid. 33. ⁴⁷ ibid. 33. ⁴⁸ Prov. xxx, 33. ⁴⁹ Prov.

(75) *Χοιρώδης*. Nonnulli addunt, βίος: « vita porcina. »

(76) *Ἄλλα πάντα*. Sic Coll. 1. Deest πάντα in ed., quamvis a Billio expressum.

(77) *Ἐὰν ἐπιγραφᾶς Ἰδης, ἡ ὀπογραφᾶς*. Sic legendum docet Combelsisus. Illud probat ex Chrysost. lib. *de Sacerdotio*, apud quem sic legitur: « Ὁφθαλμῶν ὑπογραφαί, και παρειῶν ἐπιγραφαί. « Fuci subtus oculis adhibiti, et geniis impositi. » In ed., Ἐὰν ἀπογραφᾶς Ἰδης, etc.

(78) *Ἀμετρον*. Reg. b et Or. 1, ἀμέτρητον.

(79) *Μὴ*. Or. 1, μηδέ.

(80) *Κινδυνεύει*. In nonnullis, κινδυνεύσει.

(81) *Και τῷ σῷ μέλει*, etc. Coisl. 1, πῶς οὐχὶ τῷ σῷ μέλει, « quomodo non uxori tuæ, » etc.

gratiarum tuarum, et cervus amicitiae tuae, consuetudinem vitae tecum habeat ⁸⁰. Quocirca tibi cavendum est, ne fluxius alienus efficiaris; atque alijs potius, quam uxori tuae, placere studeas. Quod si alio feratur cupiditas tua, parti quoque tuae libidinem praescribis. Atque ad hunc quidem modum Salvator locutus est.

Θ. Τί δὲ οἱ Φαρισαῖοι; Τραχὺς τούτοις ὁ λόγος φαίνεται (82). Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα τῶν καλῶν ἔχόντων ἀπαρέσχει, καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις, καὶ τοῖς νῦν Φαρισαίοις. Φαρισαῖον γὰρ, οὐ τὸ γένος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος ἐργάζεται. Οὕτω καὶ Ἀσσύριον οἶδα, καὶ Αἰγύπτιον, τὸν τῇ προαιρέσει μετὰ τούτων ταττόμενον. Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; *Εἰ οὕτω, φασίν* (83), *δοτεῖν ἢ αἰτία μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμήσαι*. Νῦν δὲ τοῦτο καταμανθάνεις, ὦ Φαρισαῖε, τὸ, *οὐ συμφέρει γαμήσαι*; πρότερον δὲ οὐκ ἠπίστασο, *ἦνίκα τὰς χηρείας ἐώρας, καὶ τὰς ὀρφανίας, καὶ τοὺς ἄωρους θανάτους, καὶ τὰ διὰδοχα τῶν κρῶτων πένθη, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς θαλάμοις (84) τάφους, καὶ τὰς ἀτεκνίας, καὶ τὰς κακοτεκνίας, καὶ τοὺς ἀτελεῖς τόκους καὶ ἀμήτορας, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ταῦτα κωμῶδιαν ἢ τραγῳδίαν*; Ἄμφοτερα γὰρ εἰπεῖν οἰκειώτατον. *Συμφέρει γαμήσαι*; κἀγὼ δέχομαι. *Τίμιμος* (85) γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη (86) ἀμύαρτος· συμφέρει δὲ τοῖς μετρίοις, οὐ τοῖς ἀπλήστοις, καὶ πλέον ἢ δεῖ τὴν σάρκα τιμῆν βουλομένοις. Ὅταν τοῦτο μόνον ὁ γάμος ἦ, ἢ γάμος (87), καὶ συζυγία, καὶ παιδίων διαδοχῆς ἐπιθυμία, καλὸς ὁ γάμος· πλείονας γὰρ εἰσάγει τοὺς εὐαρεστούοντας Θεῷ. Ὅταν δὲ ὕλην ἐξάπτῃ, καὶ ταῖς ἀκάνθαις περιβάλλῃ, καὶ οἶον κακίας ὁδὸς εὐρίσκηται, τότε κἀγὼ φθέγγομαι· *οὐ συμφέρει γαμήσαι*.

Γ. Καλὸν ὁ γάμος· ἀλλ' οὐκ ἔχω λέγειν, ὅτι καὶ ὑψηλότερον παρθενίας. Οὐδὲ γὰρ ἂν (88) ἦν τι μέγα ἢ παρθενία, μὴ καλοῦ καλλίων τυγχάνουσα. Μὴ δὲ (89) χαλεπαίνετε, ὅσαι ὑπὸ ζυγόν. *Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις*. Πλὴν ἀλλήλαις συνδέσθε, καὶ παρθέναι, καὶ γυναῖκες, καὶ ἔν ἐστε ἐν Κυρίῳ, καὶ ἀλλήλων καλλώπισμα. Οὐκ ἂν ἦν ἄγαμος, εἰ μὴ γάμος. Πόθεν γὰρ εἰς τοῦτον παρῆλθε τὸν βίον παρθένος; Οὐκ ἂν ἦν γάμος σεμνός, εἰ μὴ παρθένον καρποφορῶν καὶ τῷ Θεῷ καὶ τῷ βίῳ. Τίμησον καὶ σὺ τὴν μητέρα τὴν σὴν, ἐξ ἧς γέγονας. Τίμησον καὶ σὺ τὴν ἐκ μητρὸς, καὶ μητέρα (90). Μήτηρ μὲν οὐκ ἔστι, Χριστοῦ δὲ νόμφη ἔστι. Τὸ μὲν φαινόμενον κάλλος οὐ κρύπτεται (91)· τὸ δὲ ἀφανὲς Θεῷ βλέπεται. *Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ Βασιλέως ἔσωθεν, ἐν χροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη, πεποικιλμένη, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσκει*, εἴτε καὶ

⁸⁰ Prov. v, 19. ⁸¹ Joan. vi, 61. ⁸² Hebr. xiii, 4.

(82) *Τούτοις... φαίνεται*. In quibusdam, αὐτοῖς... καταφαίνεται.

(83) *Φασίν*. Tres Reg., φασίν. Memoria lapsus est hic Gregorius. Non enim Pharisaeorum sunt haec verba, sed Christi discipulorum.

(84) *Τοῖς θαλάμοις*. Reg. bin, τοὺς θαλάμους.

(85) *Τίμιμος*. In nonnullis, τίμιον.

(86) *Καὶ ἡ κοίτη*. Sic duo Regg., Coisl. 2 et Comb. In ed., καὶ οἱ κοίτη.

(87) *Ὁ γάμος ἦ, ἢ γάμος*. Sic Coisl. 1. Deest ἦ in ed.

IX. Quil autem Pharisaei? *Durus illis hic sermo* videtur ⁸¹. Nec mirum, cum et alijs honestis et praeclearis rebus offendantur, tum illius temporis Pharisaei, tum etiam nostrates. Pharisaeum enim, non solum genus, sed etiam morum vitaeque ratio efficit. Sic Assyrium quoque et Aegyptium, eum censeo, qui animi instituto et voluntate ipsis adjungitur. Quid igitur Pharisaei? *Si ita est*, inquit, *causa hominis cum uxore, non expedit nubere*. Nunc demum, o Pharisae, illud agnoscis: *Non expedit nubere?* An prius id nesciebas, cum viduitates atque orbitates videres, et praematuras mortes, et luctus plausibus succedentes, et funera thalamos excipientia, et sterilitates, et infelices liberorum procreationes, et imperfectos partus ac matris expertes, atque omnem hujusmodi rerum comaediam sive tragaediam? Utrumque enim appositissime dici potest: *Expedit nubere?* Id ipse quoque proba; *Honorable enim connubium, et torus immaculatus* ⁸²; sed moderatis expedit, non petulantibus et libidine perditis, quique plus aequo carnem colere in animum inducunt. Cum matrimonium nihil aliud est quam matrimonium, et conjunctio, et prolis ac successionis cupiditas, tum bonum est matrimonium. Plures enim introducit, qui Deo placeant. At cum carnis molem inflammat, **652** et spinis circumdat, vitii quoque quasi via invenitur, tum ipse etiam dico: *Non expedit nubere*.

X. Bonum est matrimonium: sed, quod virginitate praestantius sit, dicere non possum. Neque enim magnum aliquid esset virginitas, nisi re aliqua bona melior et praeclearior esset. Nolite hoc moleste ferre, quae matrimonii jugo subjectae estis. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* ⁸³. Ceterum facile, ut inter vos quasi vinculo constringamini, et virgines et uxores, atque unum sitis in Domino, mutuamque alicuius aliarum ornamentum. Non esset caelebs, nisi matrimonium esset. Unde enim in hanc vitam virgo prodisset? Non esset honorificum et venerandum matrimonium, nisi virginem proferret, tum Deo, tum vitae. Honora tu quoque matrem tuam, ex qua natus es. Honora etiam eam, quae ex matre est, et mater. Non quidem mater est, sed Christi sponsa. Pulchritudo quidem ea, quae in oculos cadit, non occultatur: quae autem

⁸³ Act. v, 29.

(88) *Ἄν. Deest in Reg. bm.*

(89) *Μὴ δὲ*. Deest δὲ in Reg. bm.

(90) *Καὶ μητέρα*. Combessisius legit, κἀν μὴ μητέρα, « tametsi mater non sit. » Sic legendum censet vir doctus, ob haec verba proxime sequentia: *Μήτηρ μὲν οὐκ ἔστι, « non quidem mater est; » quod scilicet Virgo Maria, de qua non hic sermo est, sola ab hac regula excepta sit.*

(91) *Κρύπτεται*. Combessisius legit, θρύπτεται: « Conspicuis oculis decor, nihil fractum, nihil molle et effeminatum praefert. »

oculorum aciem fugit, a Deo perspicitur. *Omnis gloria filie Regis ab intus, in fimbriis aureis circumdata* ⁸⁴, sive actionibus, sive etiam contemplationibus. Quæ sub jugo est, aliqua ex parte Christi sit: quæ virginitatem amplexa est, tota Christi sit. Illa mundo non prorsus alligetur: hæc nullo modo animum mundo addicat. Quod enim conjugatæ est pars, id virgini totum est. Angelorum vitam elegisti? In eorum ordinem te aggregasti, qui jugum nesciunt? Ne in carnem prolabaris, ne in materiam dejiciaris, ne cum materia matrimonio jungaris, etiamsi alioqui in cælibatu perstes. Oculi lascivus et impudicus virginitatem minime servat: lingua impudica diabolo miscetur: pedes vacillantes, aut morbum, aut imminentis morbi periculum produnt. Virginitatem animus quoque ipse colat: ne vegetur, ne ferat (nam libidinis quoque pars, impressa in animo in anima effingat.

653 XI. At ille dixit eis: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Videtis rei hujus sublimitatem? Propemodum etiam talis reperitur, ut ne concipi quidem et comprehendi queat. Annon enim præstantius est, quam pro carnis fragilitate, id, quod ex carne creatum sit, in carnem non gignere? Annon plane angelicum, eam, quæ carnis vinculis alligata sit, non secundum carnem vivere, sed natura ipsa excelsiorem esse? Caro mundo devinxit, sed ratio ad Deum subvexit. Caro depressit, sed ratio extulit, eique velut pennas addidit. Caro vinculis astrinxit, sed amor solvit. Tota anima, o virgo, ad Deum intensa esto (hoc autem ipsum et viris et mulieribus præscribo), nec quidquam tibi ex omnibus aliis rebus pulchrum videatur, quæ vulgo videri solent: non generis splendor, non opes, non alta subsellia, non principatus et potentia, non pulchritudo ea, quæ in coloris elegantia et apta membrorum compositione animo fingitur, temporis utique et morbi ludibrium. Si vim totam amoris in Deum effudisti, si tu non duplicis rei amore flagras, fluxæ nimirum, et immotæ, visibilis, et oculorum obtutum fugientis, profecto usque ad eo electa tua sagitta sauciata es, sponsique pulchritudinem cognovisti, ut illud quoque sponsalis dramatis et cantici dicere queas: *Dulcedo es, et totus desiderabilis* ⁸⁵.

XII. Videtisne aquarum profluvia, plumbeis canalibus inclusa, quæ, propterea quod nimium comprimuntur, aque ad unum feruntur, adeo ple-

⁸⁴ Psal. XLIV, 14. ⁸⁵ Cant. v, 16.

(92) *Tl.* Deest in Or. 1.

(93) *Tō κόσμῳ.* Sic Reg. Im, Or. 1 et Comb. Deest tō in ed.

(94) *Ἐπαγήρησαι.* Sic Reg. bm, Bas. et Comb. In ed., ἤρησαι.

(95) *Κατενεχθῆς.* Duo Coisl., καταπέσης.

(96) *Εἰς ὕλην.* « In materiam, » id est, « in carnales affectus, et quidquid virginem a Christo retrahit. »

(97) *Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον.* « Pedes inhoneste ambulantes, morbum, aut periculum indicant. » Sic Coisl. 1, aliique melioris note codices. In nonnullis: *Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον τῷ*

θεωρημασιν. Κατ' ὑπόζυγον ἔστω τι (92) Χριστοῦ· καὶ ἡ παρθένος ὅλη Χριστοῦ. Ἡ μὲν μὴ παντελῶς ἐνδεδεμένη τῷ κόσμῳ (93)· ἡ δὲ μὴδ' ὅλως γινέσθω τοῦ κόσμου. Ὁ γὰρ ἐστὶ τῆ ὑπὸ ζυγῶν τὸ μέρος, τοῦτο παντελὲς τῆ παρθένῳ. Ἀγγέλων ἐπανήρησαι (94) πολιτείας; μετὰ τῶν ἀξίωγων ἐτάχθης; μὴ κατενεχθῆς εἰς σάρκα, μὴ κατενεχθῆς (95) εἰς ὕλην (96), μὴ τῆ ὕλη γαμηθῆς, κἀν ἄλλως ἀγαμος μένης. Ὁφθαλμοὶ πορνεύων οὐ φυλάσσει τὴν παρθενίαν, γλῶττα πορνεύουσα τῷ πονηρῷ μίγνυται. Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κίνδυνον (97). Παρθενεύτω (98) καὶ ἡ διάνοια· μὴ βεβηδέσθω, μὴ (99) πλανασθῶ, μὴ τύπους ἐν αὐτῇ (1) φερέτω πονηρῶν πραγμάτων· καὶ ὁ τύπος μέρος πορνείας ἐστὶ· μὴ εἰδωλοποιεῖται τῆ ψυχῇ τὰ μισούμενα.

oberret, ne meretriciarum rerum formas in seipso forma est), ne odio insectanda rerum simulacra

IA'. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· *Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται.* Ὁρᾶτε τοῦ πράγματος τὸ ὑψηλόν; Μικροῦ καὶ ἀχώρητον εὕρισκται. Πῶς γὰρ οὐ κρεῖττον σαρκὸς, τὸ ἐκ σαρκὸς γενόμενον μὴ γενῶν εἰς σάρκα; Πῶς γὰρ οὐκ ἀγγελικὸν τὸ σαρκὶ συνεδεμένην μὴ κατὰ σάρκα ζῆν, ἀλλ' εἶναι τῆς φύσεως ὑψηλοτέραν; Ἡ σὰρξ τῷ κόσμῳ προσέδωκεν, ἀλλ' ὁ λογισμὸς πρὸς Θεὸν ἀνήγαγεν· ἡ σὰρξ ἐβάρησεν, ἀλλ' (2) ὁ λογισμὸς ἐπέτρωσεν· ἡ σὰρξ ἔδωκεν, ἀλλ' ὁ πόθος ἔλυσεν. Ὅλη τέτασσο πρὸς Θεὸν, ὡ παρθένη, τῆ ψυχῇ· τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ ἀνδράσι νομοθετῶ καὶ γυναιξί· καὶ οὐ μὴ (3) τί σοι φανῆ τῶν ἄλλων καλὸν (4), ὅσα τοῖς πολλοῖς· οὐ γένος, οὐ πλοῦτος, οὐ θρόνος, οὐ δυναστεία, οὐ τὸ ἐν εὐχολοῖα καὶ συνθέσει μελῶν φανταζόμενον κάλλος, χρόνου καὶ νόσου κατ' ἄνωγον. Εἰ ὅλην ἐκένωσας πρὸς Θεὸν τοῦ φίλτρου τὴν δύναμιν, εἰ μὴ δύο σοι εἴη τὰ ποθοῦμενα, καὶ τὸ βέρον, καὶ τὸ ἀόρατον· ἄρα τοσοῦτον ἐτρώθης τῷ ἐκλεκτῷ βέλει, καὶ τοῦ νομφίου τὸ κάλλος κατέμαθες, ὥστε καὶ δύνασθαι λέγειν ἐκ τοῦ νομφικοῦ δράματός τε καὶ ἄσματος, ὅτι *Γλυκασμὸς εἶ, καὶ ὀλιος* (5) ἐπιθυμία.

IB'. Ὁρᾶτε τὰ ἐμπεριλαμβανόμενα τοῖς μοιβεδύνοισι ὀχετοῖς ρεῦματα, ὅτι τῷ λίαν στενοχωρεῖσθαι, καὶ πρὸς ἐν φέρεσθαι, τοσοῦτον ἐκβαίνει τὴν ὕδατος

D νῶ· « Mollis et fractus incessus morbum, aut periculi opinionem menti injicit. » In ed., *Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐγκαλοῦνται νόσον, ἢ κινεοῦνται νόσῳ.* Quod Billius sic reddit: « Pedes temere gradientes morbum accusant, aut morbo moventur. »

(93) *Παρθενεύτω,* etc. Coisl. 1, Colb. 1 et Comb. *Tō νῶ παρθενεύτω,* καὶ μὴ διανοῖα βεβηδέσθω· « Mente sit virgo, nec cogitatione vegetur. »

(99) *Μή.* In nonnullis, μηδέ. In quibusdam, καὶ

(1) *Αὐτῆ.* Duo Regg., εαυτῆ.

(2) *Ἄλλ'.* Deest in duobus Regg. et Or. 1.

(3) *Καὶ οὐ μὴ.* In nonnullis, καὶ μὴ.

(4) *Καλόν.* Reg. bm, καλῶν.

(5) *Ὀλιος.* Duo Regg., ὀλον.